THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL,
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
542 DUNDAS ST. WEST. Telephone Trinity 6830-6831
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents

די פאליטישע וואך

ווען די ליבעראלען וואלטן געווען ארויסגעקומען די זיעגער אין די לעצטע קאנאדער וואלן, וואלט די אימפעריאלע קאנסערוואטיווען זענען געווען פון א גאנץ אנדערן כאראקטער. ווייל נאך ענגלאנד שפיעלט קאנאדע די הויפט־ראליע ביי דער קאנסערוואטיוון. און די קאנסערוואטיוון איז דאך אויך קודם כל אן עקאנאמישע, מער ווי א פאליטישע. ווייל דאס פאליטישע איז נאר א רעזולטאט פון דעם עקאנאמישען הינטערגרונד אין די באציאונגען פון די באזונדערע טיילען פון דער בריטישער אימפעריע.

פראמעקציע אדער "פרי טרייד", ארום דעם זענען די מיינונגען שטארק צוטיילט אין ענגלאנד, און אויב די קאנסערוואטיוון זענען געגוויזט צו פראמעקציע, זענען אבער דערפאר א צוויי פארטייען. די ליבאריטען און די ליבעראלען, אויסגעשפראכענע קעמפער פאר "פרי טרייד".

ענגלאנד און קאנאדע זענען די צוויי הויפט־ראליסטען אויף דער קאנסערוואטיוון. קאנאדע איז פאר פראמעקציע. און ענגלאנד פאר "פרי־טרייד", מון דארביבער איינער ציען אין איין ריכטונג און דער אנדערער פונקט פארקערט און ביי אזלכע צוויי פארשידענארטיגע ראליען, איז שווער עס זאל זיך שאפען א האראמאנישער צוזאמענשפיל.

ווען האנאריבל בענעט קומט ארויס מיט דער לאזונג פון "קענעדע פיירסט", קאנאדע צוערשט, איז גאנץ לאגיש צו דערוואַרטען, אז ענגלאנד זאל דערקלערען "ענגלאנד פיירסט", ענגלאנד צוערשט.

ווען קאנאדע וויל ארויפצווינגען א טאריף אויף ענגלאנד, איז לאגיש צו דערוואַרטען, אז ענגלאנד זאל זאגען, אז מיינע אינטערעסען קומען צו־ערשט.

און ארום קאנאדע'ס פארשלאג פון א טאריף פאר ענגלאנד, כדי צו שאפען א מארק פאר קאנאדער וויין, האט זיך יעצט בולט אויסקריסטאליזירט די פאליטישע צוטיילונג אין ענגלאנד.

האנאריבל סטענלי באלדווין, דער קאנסערוואטיווער פירער, און געוועזענער פרעמיער, איז ארויסגעקומען אפען און אינדארסירט קאנאדע'ס פארשלאג ביי דער קאנפערענץ. אויך דערקלערענדיג דערביי, אז דאס וועט זיין די הויפט־אישו אין די קומענדע אלגעמיינע וואלען.

און פונקט ווי עס האט עס אזוי עמפאטיש אינדארסירט עקס־פרע מיער באלדווין, אזוי האט עס אויך געטאן א צווייטער קאנסערוואטיווער פירער — לארד מעלטשעט. וועלכער האט אפגערוקט אינ'ס לאנדאנער "עקספרעס" אן אפענעם ברייף, אין וועלכען ער אפעלירט אנצונעמען דעם פארשלאג.

און פונקט אזוי עמפאטיש, אבער געגען, זענען אויך ארויסגעקומען די מיטגליעדער פון דער ארבייטער רעגיערונג. גלייך נאך האנאריבל בע־נעט'ס פארשלאג ביי דער אימפעריאלער קאנפערענץ, איז דער ערשטער לארד פון דער אדמיראליטעט (דער פלאטעד־מיניסטער), א. וו. אלעקסאנדער, ארויסגעקומען מיט א דערקלערונג, אז די קאנפערענץ וועט ניט פארשלעפען ענגלאנד צו פראטעקציע.

פון אלע ארבייטער מיניסטארען, איז פיליפ סנאודען, דער פינאנץ־מיניסטער דער אויסגעשפראכענסטער געגנער פון הויכע טאריפען. און ער האט גלייך נאך דעם פארשלאג אנגעפירט א קאמף אינ'ס קאביינעט פאר זיין מיינונג. און ער האט געזיעגט — דער ענגלישער קאביינעט האט זיך ארויס־געזאגט געגען בענעט'ס פארשלאג פון פראטעקציע. און דער באשלוס וועט אפיציעל איבערגעגעבען ווערען צו דער קאנפערענץ. טייל־ווייז איז שוין דער באשלוס איבערגעגעבען געווארען ביי א לאנטשעאן. ווען האנאריבל טאמאס, סעקרעטערי פאר די דאמיניאנס, האט אדרעסירט די דעלעגאטען פון די דאמיניאנס, און אין זיין רעדע האט ער שארף קריטיקירט קאנאדע'ס פארשלאג.

"יעדער דאמיניאן דעלעגאט", האט ער צווישען אנדערעס געזאגט, "דערקלערט, אז די אינטערעסען פון זיין לאנד זענען ביי אים צוערשט. זיי זאגען — מיר קומען צוערשט און די אימפעריע אויפ'ן צווייטען פלאץ, נו, איז אונזער שטעלונג אויך אזעלכע. און איך דערקלער אינ'ס נאמען פון דער בריטישער רעגיערונג, אז אונזער געדאנק מוז אויך זיין צוערשט ווען־גען אונזער לאנד".

ביי אזא שארפער צוטיילונג פון מיינונגען געפינט זיך יעצט די אימ־פעריאלע קאנפערענץ. און די פראגע שטעלט זיך, צי וועט מען זיך צו עטוואס דערערדען?

און די דאזיגע פראגע איז דאך דאס הויפט־פראבלעם ביי דער קאנ־פערענץ.

* * *

עקאנאמישע קריזיסען זענען שטענדיג אן אורזאכע פאר פאליטישע קריזיסען. און די פאליטישע קריזיסען לאזען זיך פילען איבעראל.

אין איירא־פע טראגען זיי נאך א כאראקטער פון קאביינעט־קריזיסען. אבער אין דער לאטיינישער אמעריקע נעמען זיי אן א רעוואלוציאנערע פארם. אין וועלכער די ארמיי שפיעלט די הויפט־ראליע. און דאס נייעסטע לאנד פאר אזא רעוואלוציע איז לעצטענס געווארען בראזיל. א רעוואלוציע וועגען וועלכער דער קארעספאנדענט פון דער ניו־יארקער "טיימס" טעלעגראפירט, אז זי האט שוין דערגרייכט צו א פונקט, וואס וועט מוזען ברענגען איינס פון די צוויי זאכען, אדער די רעוואלוציע וועט זיעגען און וועט אומשטיר־צען די פעדעראלע רעגיערונג, אדער די רעבעלען וועלען זיך צוריקציען אין די נעגענסטען אדער פראווינצען, וואו זיי זענען אמשטארקסטען. און ווע־לען זיך אפרייסען פון דער פעדעראלער רעגיערונג.

אז די־לאגע איז אן ערנסטע איז צו זען פון דעם, וואס ענגלאנד האט פארארדענט אירע קריעגס־שיפען אין די וועסט־אינדיעס צו זיין גרייט פאר א נויטפאל צו קענען באשיצען די בריטישע אינטערעסען. די גאנצע וועלט ליידעט פון איבער־פראדוקציע, און אויך בראזיל ליידעט פון דעם, וואס זי האט אן איבערפראדוקציע. הויפטזעכליך אויף אירע קאפע־פלאנטאציעס, וואס האט פארשאפט אן עקאנאמישען קריזיס איבער'ן גאנצען לאנד, אין וועלכען עס איז אויך אריינגעצויגען געווארען די ארמיי.

א רעוואלוציע אין בראזיל, א מיניסטארען קריזיס אין רומעניע, און א וויפטיגער רעגיערונגס־פינאנץ קריזיס אין דייטשלאנד, מיט וועלכען עס איז עגג פארבונדען די צוקונפט פון די יאנג רעפעראציעס, וואס איז שוין אן אינטערנאציאנאל פראבלעם, און איז אזוי עגג צוזאמענגעוועבט מיט'ן גאנ־צען פריעדענס־געבוי, וואס די וועלט־דיפלאמאטיע זוכט אויפצוביוען אין די לעצטע צוועלף יאר.

די איינציגע צופרידענשטעלענדע נאטע וואס האט זיך געהערט לעצ־טע וואך איז געווען דער באשלוס אין זשענעוא צוזאמענצורופען קומענ־דען יאנואר א קאנפערענץ, וואס זאל באהאנדלען די פאן־איירא־פע פראגע אינ'ס ליכט פון אריסטיד בריאנ'ס פארשלאגען.

און אויך פינלאנד האט די לעצטע וואך פארנומען א פלאץ אין דער פאליטיק מיט אירע וואלען. וועלכע האבען זיך געענדיגט מיט דעם, וואס דער קאמונים האט דערטען פאליטיש צוזאמענגעבראכען. פונקט ווי דער פאל איז אין א סך אנדערע לענדער.

א גוט יום טוב אייך!

(א פאראיע עוזר רבים־דינע פעפערלאף פאר אייער שמחות תורה־דינען ברעקפעסט.)

פון א. ז.

מאדערנע הקפות

"ס'איז שמיני עצרת ביינאכט
א לוסטיגע נאכט.
אזוי האט מר. מזיק געטראכט.
אוועק איז ער פון הויז,
נעכאפט זיך א טעקסי
געפלויגען אין קלויז....
אין "קלויז" איז איצט פרעהליך.
עס קלינגען נגונים,
דער דזשעז דערט רבורים,
עס פלאקערט דער טאנץ.
ס'איז שישי ושמחו
בשמחת אנשים.
ווייז, ווייב און נעזאנג...
מען נעהט דארט הקפות,
מיט פלעפערס אלס תורה'ס
מען הוליעט. מען יובעלט
מיט פראכט און מיט־לאנץ...
כאפט מר. מזיק
א פלעשעל פראהיבישאן
מיט א לעבעדיגע תורה'לע
הקפות ער נעהמט
פלוצלונג נעהמט
אין קאפ זיך איהם פיישען
זיין ווייבעל אין "קלויז" איז
און אלעס זי זעהט...
איז אויס מיט הקפות,
הקפות, תרופות,
מיט ווייז, ווייב, נעזאנג,
זיין ווייבעל מיט גרויס כונה
עס לויערט אויף איהם
א גרויסע סכנה
עזור רבים הושיעה נא...

פרעהט זיך אידען תורה'ס זענען וואלוועל

(א שמחות תורה'דיגע דרשה, וואס קיין דרשן וועט ניט דרש'ענען)

חיינט איז שמחת תורה, אידען לעבט א טאג, טאנצט און שפרינגט, פרעהט זיך מיט דער תורה.

צי די תורה האט זיך מיט אונז צ פרעהען, ווייסט איין נאט דעם אמת...

מיר האבען זיך צו פרעהען מיט דער תורה. ווארום צוליעב איהר זענען מיין געווארען נאט'ס אויסדערוועהלטעס פאלק דאס פאלק וואס אלע פעלקער האבען געוועהלט כפרות צו שלאגען...

פרעהט זיך מיט דער תורה. זי איז א גוטע סחורה, אין מען קאן אהן מורא האנדלען מיט איהר...

קארג איז דער, וואס אייביג לעבט געוועזן. אונז א תורה פון משטיינס געזאגט צעהן געבאט געגעבען, אבער מיר האבען זיך זי אין א דזשאב־לאט פארדייצעהן געבאט...

מיר האבען טייער פאר דער תורה באצאלט און דארום קאנען מיר זיך ער־לויבען דעם פלעזשור זי צו האלטען אזוי ביליג...

אויב מיר האבען קיין בארגען קיין גרויסען ביי דער תורה ניט געבאפט, האט זי אבער ביי אונז נאך א קלענערען בארגען געקראגען...

תורה'ס, תורה'ס א וועלט מיט תורה'ס, מעהר תורה'ס ווי מענשען...

יעדער מענש האט צוויי תורה'ס, איינע פאר זיך און א צווייטע פאר יענעם...

ווען תורה'ס וואלטען מענשען פאר מענשען געמאכט, וואלטען אלע מענשען שוין באראפט זיין מלאכים און געטער...

ניט תורה'ס פאר די מענשען דארף מען, נאר מענשען פאר די תורה'ס...

חיינט רבותי איז שמחת תורה, דער לעצטער טאג פון אונזער זומערדיגען יום טוב סעזאן... ביז איבער'ן ווינטער וועל־לען די געבעט טעמפלען זיין פוסט און די קוגע טעמפלען פול, די חזנים וועלען זייר־ערע מיילער פארשליסען און די "פרימא־דאנאס" וועלען זייערע מיילער עפענען.

נעהט, ברידער, טאנצט מיט דער תורה, אויף אן עכט יענקישען שטייגער, טאנצט מיט איהר דעם טשארלסטאן, דעם בלעק־באדעם, טאנצט, צייגט איהר ווי שטארק די אמעריקאניזאציע האט גע־ווירקט אויף אייך.

פרעהט זיך מיט דער תורה, וועלכע אונזערע אבות האבען גענומען כדי מיר זאלען זי ניט האלטען...

טאנצט און קושט די תורה, זי איז די איינציגע "זי" וואס פאטשט ניט ווען מען קושט זי, און ווערט ניט ברוגז ווען מען קושט זי ניט...

צ'אריט, זי, די תורה, האט אונז גע־נוג טראבעל געגעבען, גענוג איינמאל אין יאהר צו טאנצען מיט איהר...

צוליעב דער תורה האבען מיר פון רבי'ן און טאטע־מאמע געליטען, און אלע צוזאמען האבען מיר צוליעב איהר פון אלעמען געליטען...

מיר ברענגען דא דעם ערשטען ברייף פון סאציאליסטישען פיה־רער און געוועזענעם בעלגישען אויסערן־מיניסטער, עמיל וואנדער־וועלדע, איבער זיינע איינדרוקען פון סאוועטען סלאנד, וואו דער פיהרער פון צווייטען אינטערנא־ציאנאל ווייל איצט.

רעד.

מען זאל ניט דערוואַרטען פון מיר א געוועהנליכען רעפארטאזש איבער מיין אנקומען קיין מאסקווע, איבער דער בא־קוועמליכקייט פון די שלאף וואגאנעס אין סאוויעטען־פארבאנד, איבער די „אמערי־קאנער" פריזען אין די צוויי גרויסע האטעלען, וועלכע די סאוויעט־רעגירונג שטעלט צו דער דיספאזיציע פאר אויס־לענדישע רייזענדע, איבער דעם פרעמ־דען אויסזעהן פון דער שטאדט פון צוויי מיליאן מענשען, וואו ס'צירקולירען 100 טאקסיס און וואונדערליכע „דראשקעס" פון פאר דער מלחמה, ספעציעלע אויטא־מאביל־פאר דיפלאמאטען און מלוכה־אנגעשטעלטע, וואו אלע טראנספארטען קומען פאר דורך אויטאבוסען און טראמ־ווייען, וועלכע זענען שטענדיג איבערגע־לאדען.

ניט וועניג ענדערונגען זענען פאר־נעקומען אין מאסקווע, זייט אונזער לעצ־טער ווייזיט אין יאהר 1922. דער „נעפ" האט זיינס געענדיגט. מען איז צוריקגע־קומען צו די לעבענס־מיטעל קארטען און צו דעם צושטאנד פון מלחמה־קאמוניזם. מעהר נישטא קיין פריוואט־האנדעל און איבער די אמאליגע האנדעלס־נאסען קו־קען ארויס לעדיגע מאגאזינען, ווי פינס־טערע הייזען. די מענשען שטעהען אין די רייען און וואַרטען, כדי צו ווערען באדיענט (טיילמאל אהיינגעהענדיג ניט ערלעדיגט). ביי די טירען פון די מלוכה־גשעפטען, אדער די קאפעראטיוון וואַרט מען וועניגער פאר ברויט, ווי פאר מאנופאקטור און „זיסקייטען". אפילו אונטער די גאלדענע שליסלען פון דער זור־מערזון מאכט דאס אלעס א שווערען און פינסטערען איינדרוק.

פון דער אנדערער זייט זענען די אנ־שטרענגונגען פון רעקאנסטרוקציע אויי־פערגעוועהנליך גרויס. די הויפט־נאסען ווערען אספאלטירט, און צענטרום פון דער שטאדט ווערען געבויט גיגאנטישע ליכטמעסיגע געביידעס פאר ארבייטער, פאר טוריסטען, מלוכה געביידעס און אמעריקען, לויט די לעצטע מאדעלען. דער „פינף־יאהר־פלאן" איז שוין ניט מעהר זיין באפעהל, דאס איז דער „פינף־יאהר־פלאן אין פיער יאהר". עס פארשטעהט זיך, אז די 3 אדער 4 טעג שפאציר־ען אין מאסקווע האבען מיך ניט געקענט איי־נצרייגען אנדערש איבער דעם, וואס איך און די נאנצע וועלט דענקען, ד. ה. איבער די שווערינקייטען פונ'ם „פינף־יאהר־פלאן", אז עס פעהלט דאס גלייכ־געוויכט צווישען די פראדוקציע און קאנ־סומציע (די שער, וואס שליסט ניט), אז עס הערשט א מאנגעל אין לעבענסמיטעל אין די שטעדט און אין די אינדוסטריע־צענטערס.

אין אמת'ן זעהט דאס פאלק פון מאסקווע ניט אויס אויסגעהונגערט, די מענשען זענען ארום געקליידעט, אבער אין די שעהנע זומער־טעג זענען זייערע בלוזען און יאקען ריין ווייס. דער שניט איז פאר־א־יאהרען געווען א גוטער. אין די אפיציעלע קרייזען פארזיכערט מען, אז אין יאהר 1930 וועט זיין נאך א בע־סער גערעטעניש. ברויט פעהלט ניט, מען באקלאגט זיך נאר, אז דאס ברויט איז ניט גוט. נעבטען ערשט האט די „פראוו־דא" פארעפענטליכט א ברייף פון די קוהלען גרעבער פון דאן־נעביט, וועלכע באקלאגען זיך, אז זיי האבען געפונען א האלבע פאד הויזען אין א קנויל ברויט.

זאל דאס זיין אמת?...

ווייל דאס וואלט געווען אביסעל אי־בערטריבען, ווען אין א לאנד וואו עס פעהלט קלייידונג, זאל מען איינגעטען הויזען אין ברויט...

די רוסישע רעוואלוציע קען זאגען מיט רעכט, אז זי איז אמווייניגסטענס שטורמיש. די רעליגיעזע געביידעס זע־נען מאטעריעל געבליבען ניט געריהרט. די מוזעען זענען געווארען באר־ייכערט דורך פיל פריוואטע בילדער־גאלעריעס (וואס זענען געווארען קאנפיסקירט), אלע קונסטווערק זענען מיט דרך ארץ געווא־רען אפגעהיט. ווען מען טראכט וועגען דעם קולט בעת דער פראנצויזישער רע־וואלוציע און מען פארגלייכט זי מיט דער רוסישער, רוכט זיך, אז די ארטא־דאקסישע קירך האט זיך נאך ווענינער צו באלאגען איבער סטאלינען, ווי אמאל די רוימישע קירך איבער ראבעספיער'ן און דאנטאנ'ען.

זייט א צייט אבער פיהרט דער באל־שעוויזם אן אנטי־קלעריקאלישע אקציע. מען פארזארגט ניט עפענטליך דעם קולט, נאר מען מאכט די גלחים און שמשים פון די קירכען שווער דאס לעבען. זייט איך בין אין מאסקווע האב איך ניט גע־זעהן מעהר ווי צוויי פאפען אין די גא־סען. איינעם א יונגען שלימפעריק גע־קלייידעטען אונטער יעדער קריטיק, און אלטען, וואס האט אויסגעשטרעקט די האנט צו די פארבייגעהער. פאר־א־יאהר־רען האט מען דעמאלירט אין „איווערסק. טויער" דעם באקאנטען קופאל. נאך אין דער צייט פון לענינען, האט מען אויפ־גשריבען אויף די טויערען פון צווייטען סאוויעטישען הויז די פראזע: „די רע־ליגיע איז אפיום פאר'ן פאלק".

די אמאליגע אויפשריפט איבער'ן קופאל איז שוין מעהר נישטא. מען האט מיר געזאגט, אז זי צעשטערונג, וואס איז געמאכט געווארען, איז געווען לויט אן אדמיניסטראטיוון באפעהל, וויל דער קלויסטער האט פארשטעלט דעם צוגאנג צום רויטען פלאץ.

מיר האבען געקויפט אין בערלין א ווענ־ווייזער פאר רוסלאנד פון 1912. ער האט אונז אבער צו גארניט גענוצט. צוי־פיעל האט זיך רוסלאנד געענדערט. נאנ־צע נאסען און שטעדט זענען געווארען „געטייפט" מיט אנדערע נעמען. ס'איז פארא־א ווענ־ווייזער ארויסגעגעבען אין רוסלאנד, אין יאהר 1928, אין 3 שפראַ־כען א. נ. „דער פיהרער דורך סאוויעט־רוסלאנד", „ראדא". וואס דינט צו קולטור־רעלע באציהונגען צווישען סאוויעט־רוס־לאנד און אויסלאנד. דאס בוך (843 זייט־טען) איז א נוצליכער פיהרער פאר די, וואס זענען פרעמד אין די סאוויעטישע אינסטיטוציעס, ווי אויך אין די קאמפליי־צירטע געסלאר פון נאסען. אויסער־דעם איז ער אן אינטערעסאנטער, נייער סאציאליסטישער פיהרער. דאך איז מערקווירדיג, וואס דער פיהרער נאטירט ניט צווישען אלע מאסקווער זעהענסווייר־דיגקייטען דעם אנטי־רעליגיעזען מוזעאום וואס געפינט זיך אין א געוועזענעם קלויסטער נעבען לענין'ס אינסטיטוט „איזווסטיא".

מען זאגט אונז, אז דער מוזעאום ווערט אממייסטען באזוכט. דאס, וואס ווארפט זיך אין די אויגען איז דער גע־דראנג פון יונגע מענשען אין דעם מו־זעאום, כדי צו זעהן „דעם מארטירער דזשיארדאנא ברונא". ביילדער, וואס שליסט דעם אפמאך מיט מוסאליני, שטעלען פאר דעם פויפסט, בעת ער אדער פאפען, ווען זיי בענשען דאס פאלק, בעת זיי זענען אנווועזענד ביי די תליה־עקזעקוציעס איבער די רעוואלוציאנערען, אדער, ווען מען שיסט אין המון אריין מיט הארמאטען פון די קירכען. א גרויס־סע קאלעקציע פון דאקומענטען און שטעמפלען, אבער אלעס איז אין רוסיש געשריבען. אין אמת'ן באדויער איך דאס ניט.

דעם מארקס־ענגלס־אינסטיטוט און מוזעאום האב איך געפונען בלוין פון זייר־ער רעפוטאציע, און דאך בין איך נשתומם געווארען פון דער געוואלטיגער צאהל דאקומענטען און זכרונות, וועלכע האב־בען זיך דארט אנגעזאמעלט. דער דאזיי־גער מאטעריאל באציהט זיך ניט נאר צו מארק און ענגעלס אליין, נאר צו אלע די, וועלכע זענען געשטאנען אין האנטאקט, אדער וועלכע האבען זיך שפעטער אנ־געשלאסען צום מארקסיזם (ביז דער וועלט־מלחמה. דאס שפעטערדיגע גע־הערט צום לענין־אינסטיטוט).

א כאראקטערסטישער פאקט: מען האט גלייך אויעגגעלייגט פאר מיר ניט נאר א פולשטענדיגע קאלעקציע פון ביי־כער און בראשורען, וואס איך האב פאר־עפענטליכטאין משך פון 40 יאהר, נאר טעקעס פון אלע טעאַרעטישע ארטיקלען, וועלכע איך האב פארעפענטליכט אין די צייטונגען, אין אפילו די אויסצוגען פון די בירגערליכע צייטונגען, ווי די „אינ־דעפענדענס" און „נאציאן־בעלוש".

דער יום טוב פון ליכט

פון אברהמ'ל.

(שמחת תורה פערזען)

מיר זינגען ניט היינט א געדיכט
דעם "אפאסטאל פון ליכט".
וואס האט אונז פארבלענדעט דעם בליק
מיט א האלבען יאהרהונדערט צוריק . . .

דאס ליכט פון די מענשליכע גדולים
באגליקט האט די אומות העולם . . .
א דרעה — און עס שיינט זעהר גרויס
א דרעה — און עס לעשט זיך באלד אויס . . .

געוווידמעט איז אונזער געדיכט
דעם אייביגען ליכט
וואס לויכט אונז אין וועג יעדען דור
זייט טויזענטער יאהר.

וואס אונז האט מיט גבורה באהויכט
מיט גלויבען און לעבען באלויכט
אין אייביגער וואנדערונג, און
זיך קיינמאל לעשט אויס, ווי די זון.

מיר זינגען היינט אונזער געדיכט
דעם עלטסטען "אפאסטאל פון ליכט" —
דעם רבי'ן פון פאלק, וועלכער האט
אונז באוויזען דאס פייער פון גאט.

פון "ליכטיגען אוצר" דעם ברען,
וואס אויסלעשען קיינער ניט קען —
קיין שטורעם, קיין מענשליכע הענט,
קיין וואסער און קיין אינסטרומענט.

מיר פייערען דעם יובילעי
פון אייביגע תורה'ס פון צוויי —
פון "תורה בכתב" און "בעל פה" —
אין פייער געשמידט פון דעם "סנה" . . .

גיט כבוד דעם אייביגען ליכט
וואס שטראלט אונז, ווי משה'ס געזיכט,
און שטארקט אונז און טרייסט אונז, באשיינט
דעם נעכטען, און מארגען, און היינט . . .

די אותיות פון פייער ביז היינט,
ווי וועכטער אונז היטען פון פיינד,
פון וואסער און שווערד און "טייפון"
און לעשען זיך ניט, ווי די זון. —

זיי שווענען ווי מנורות אין רוים,
באלייכטען דעם אייביגען טרוים
פון פאלק אין זיין פרייד און זיין וועה,
וואס פייערט זיי דעם יובילעי.

וואס איז האב געזעהן אין סאוויעט רוסלאנד

(א ברייף פון "מאסקווע)
פון עמיל וואנדערוועלדע

מיר ברענגען דא דעם ערשטען ברייף פון סאציאליסטישען פיה־רער און געוועזענעם בעלגישען אויסערן־מיניסטער, עמיל וואנדער־וועלדע, איבער זיינע איינדרוקען פון סאוויעטען סלאנד, וואו דער פיהרער פון צווייטען אינטערנא־ציאנאל ווייל איצט.

רעד.

מען זאל ניט דערוואַרטען פון מיר א געוועהנליכען רעפארטאזש איבער מיין אנקומען קיין מאסקווע, איבער דער בא־קוועמליכקייט פון די שלאף וואגאנעס אין סאוויעטען־פארבאנד, איבער די „אמערי־קאנער" פריזען אין די צוויי גרויסע האטעלען, וועלכע די סאוויעט־רעגירונג שטעלט צו דער דיספאזיציע פאר אויס־לענדישע רייזענדע, איבער דעם פרעמ־דען אויסזעהן פון דער שטאדט פון צוויי מיליאן מענשען, וואו ס'צירקולירען 100 טאקסיס און וואונדערליכע „דראשקעס" פון פאר דער מלחמה, ספעציעלע אויטא־מאביל־פאר דיפלאמאטען און מלוכה־אנגעשטעלטע, וואו אלע טראנספארטען קומען פאר דורך אויטאבוסען און טראמ־ווייען, וועלכע זענען שטענדיג איבערגע־לאדען.

ניט וועניג ענדערונגען זענען פאר־נעקומען אין מאסקווע, זייט אונזער לעצ־טער ווייזיט אין יאהר 1922. דער „נעפ" האט זיינס געענדיגט. מען איז צוריקגע־קומען צו די לעבענס־מיטעל קארטען און צו דעם צושטאנד פון מלחמה־קאמוניזם. מעהר נישטא קיין פריוואט־האנדעל און איבער די אמאליגע האנדעלס־נאסען קו־קען ארויס לעדיגע מאגאזינען, ווי פינס־טערע הייזען. די מענשען שטעהען אין די רייען און וואַרטען, כדי צו ווערען באדיענט (טיילמאל אהיינגעהענדיג ניט ערלעדיגט). ביי די טירען פון די מלוכה־גשעפטען, אדער די קאפעראטיוון וואַרט מען וועניגער פאר ברויט, ווי פאר מאנופאקטור און „זיסקייטען". אפילו אונטער די גאלדענע שליסלען פון דער זור־מערזון מאכט דאס אלעס א שווערען און פינסטערען איינדרוק.

פון דער אנדערער זייט זענען די אנ־שטרענגונגען פון רעקאנסטרוקציע אויי־פערגעוועהנליך גרויס. די הויפט־נאסען ווערען אספאלטירט, און צענטרום פון דער שטאדט ווערען געבויט גיגאנטישע ליכטמעסיגע געביידעס פאר ארבייטער, פאר טוריסטען, מלוכה געביידעס און אמעריקען, לויט די לעצטע מאדעלען. דער „פינף־יאהר־פלאן" איז שוין ניט מעהר זיין באפעהל, דאס איז דער „פינף־יאהר־פלאן אין פיער יאהר". עס פארשטעהט זיך, אז די 3 אדער 4 טעג שפאציר־ען אין מאסקווע האבען מיך ניט געקענט איי־נצרייגען אנדערש איבער דעם, וואס איך און די נאנצע וועלט דענקען, ד. ה. איבער די שווערינקייטען פונ'ם „פינף־יאהר־פלאן", אז עס פעהלט דאס גלייכ־געוויכט צווישען די פראדוקציע און קאנ־סומציע (די שער, וואס שליסט ניט), אז עס הערשט א מאנגעל אין לעבענסמיטעל אין די שטעדט און אין די אינדוסטריע־צענטערס.

אין אמת'ן זעהט דאס פאלק פון מאסקווע ניט אויס אויסגעהונגערט, די מענשען זענען ארום געקליידעט, אבער אין די שעהנע זומער־טעג זענען זייערע בלוזען און יאקען ריין ווייס. דער שניט איז פאר־א־יאהרען געווען א גוטער. אין די אפיציעלע קרייזען פארזיכערט מען, אז אין יאהר 1930 וועט זיין נאך א בע־סער גערעטעניש. ברויט פעהלט ניט, מען באקלאגט זיך נאר, אז דאס ברויט איז ניט גוט. נעבטען ערשט האט די „פראוו־דא" פארעפענטליכט א ברייף פון די קוהלען גרעבער פון דאן־נעביט, וועלכע באקלאגען זיך, אז זיי האבען געפונען א האלבע פאד הויזען אין א קנויל ברויט.

זאל דאס זיין אמת?...

ווייל דאס וואלט געווען אביסעל אי־בערטריבען, ווען אין א לאנד וואו עס פעהלט קליידונג, זאל מען איינגעטען הויזען אין ברויט...

די רוסישע רעוואלוציע קען זאגען מיט רעכט, אז זי איז אמווייניגסטענס שטורמיש. די רעליגיעזע געביידעס זע־נען מאטעריעל געבליבען ניט געריהרט. די מוזעען זענען געווארען באר־ייכערט דורך פיל פריוואטע בילדער־גאלעריעס (וואס זענען געווארען קאנפיסקירט), אלע קונסטווערק זענען מיט דרך ארץ געווא־רען אפגעהיט. ווען מען טראכט וועגען דעם קולט בעת דער פראנצויזישער רע־וואלוציע און מען פארגלייכט זי מיט דער רוסישער, רוכט זיך, אז די ארטא־דאקסישע קירך האט זיך נאך ווענינער צו באקלאגען איבער סטאלינען, ווי אמאל די רוימישע קירך איבער ראבעספיער'ן און דאנטאנ'ען.

זייט א צייט אבער פיהרט דער באל־שעוויזם אן אנטי־קלעריקאלישע אקציע. מען פארזארגט ניט עפענטליך דעם קולט, נאר מען מאכט די גלחים און שמשים פון די קירכען שווער דאס לעבען. זייט איך בין אין מאסקווע האב איך ניט גע־זעהן מעהר ווי צוויי פאפען אין די גא־סען. איינעם א יונגען שלימפעריק גע־קלייד־עטען אונטער יעדער קריטיק, און אלטען, וואס האט אויסגעשטרעקט די האנט צו די פארבייגעהער. פאר־א־יאהר־רען האט מען דעמאלירט אין „איווערסק. טויער" דעם באקאנטען קופאל. נאך אין דער צייט פון לענינען, האט מען אויפ־גשריבען אויף די טויערען פון צווייטען סאוויעטישען הויז די פראזע: „די רע־ליגיע איז אפיום פאר'ן פאלק".

די אמאליגע אויפשריפט איבער'ן קופאל איז שוין מעהר נישטא. מען האט מיר געזאגט, אז זי צעשטערונג, וואס איז געמאכט געווארען, איז געווען לויט אן אדמיניסטראטיוון באפעהל, וויל דער קלויסטער האט פארשטעלט דעם צוגאנג צום רויטען פלאץ.

מיר האבען געקויפט אין בערלין א ווענ־ווייזער פאר רוסלאנד פון 1912. ער האט אונז אבער צו גארניט גענוצט. צוי־פיעל האט זיך רוסלאנד געענדערט. נאנ־צע נאסען און שטעדט זענען „געטייפט" מיט אנדערע נעמען. ס'איז פאראן א ווענ־ווייזער ארויסגעגעבען אין רוסלאנד, אין יאהר 1928, אין 3 שפראַ־כען א. נ. „דער פיהרער דורך סאוויעט־רוסלאנד", „ראדא". וואס דינט צו קולטור־רעלע באציהונגען צווישען סאוויעט־רוס־לאנד און אויסלאנד. דאס בוך (843 זייט־טען) איז א נוצליכער פיהרער פאר די, וואס זענען פרעמד אין די סאוויעטישע אינסטיטוציעס, ווי אויך אין די קאמפליי־צירטע געסלאר פון נאסען. אויסער־דעם איז ער אן אינטערעסאנטער, נייער סאציאליסטישער פיהרער. דאך איז מערקווירדיג, וואס דער פיהרער נאטירט ניט צווישען אלע מאסקווער זעהענסווייר־דיגקייטען דעם אנטי־רעליגיעזען מוזעאום וואס געפינט זיך אין א געוועזענעם קלויסטער נעבען לענין'ס אינסטיטוט „איזווסטיא".

מען זאגט אונז, אז דער מוזעאום ווערט אממייסטען באזוכט. דאס, וואס ווארפט זיך אין די אויגען איז דער גע־דראנג פון יונגע מענשען אין דעם מו־זעאום, כדי צו זעהן „דעם מארטירער דזשיארדאנא ברונא". ביילדער, וואס שליסט דעם אפמאך מיט מוסאליני, שטעלען פאר דעם פויפסט, בעת ער אדער פאפען, ווען זיי בענשען דאס פאלק, בעת זיי זענען אנווועזענד ביי די תליה־עקזעקוציעס איבער די רעוואלוציאנערען, אדער, ווען מען שיסט אין המון אריין מיט הארמאטען פון די קירכען. א גרויס־סע קאלעקציע פון דאקומענטען און שטעמפלען, אבער אלעס איז אין רוסיש געשריבען. אין אמת'ן באדויער איך דאס ניט.

דעם מארקס־ענגלס־אינסטיטוט און מוזעאום האב איך געפונען בלוין פון זייר־ער רעפוטאציע, און דאך בין איך נשתומם געווארען פון דער געוואלטיגער צאהל דאקומענטען און זכרונות, וועלכע האב־בען זיך דארט אנגעזאמעלט. דער דאזיי־גער מאטעריאל באציהט זיך ניט נאר צו מארק און ענגעלס אליין, נאר צו אלע די, וועלכע זענען געשטאנען אין האנטאקט, אדער וועלכע האבען זיך שפעטער אנ־געשלאסען צום מארקסיזם (ביז דער וועלט־מלחמה. דאס שפעטערדיגע גע־הערט צום לענין־אינסטיטוט).

א כאראקטערסטישער פאקט: מען האט גלייך אויעגגעלייגט פאר מיר ניט נאר א פולשטענדיגע קאלעקציע פון ביי־כער און בראשורען, וואס איך האב פאר־עפענטליכטאין משך פון 40 יאהר, נאר טעקעס פון אלע טעאַרעטישע ארטיקלען, וועלכע איך האב פארעפענטליכט אין די צייטונגען, אין אפילו די אויסצוגען פון די בירגערליכע צייטונגען, ווי די „אינ־דעפענדענס" און „נאציאן־בעלוש".

וועלכע האבען באהאנדעלט די דאזיגע ארטיקלען.

ווען מען טראכט, אז אזא דאקומענ־טאציע איז פאראן וועגען יעדען איינעם, וואס האט אפילו אין דער קלענסטער מאס בייגעטראגען צו דער ענטוויקלונג פון דער מאַרקסיסטישער טעאָריע, וועט מען זיך שוין פון דעם אליין אָפּנעבען רעכנונג וועגען דעם פארנעהם פון דער ארבייט, וואס ריואזאוו און זיינע צוויי מיטארבייטער זענען אויפ'ן וועג צו פאר־ווירקליכען.

נאר איך וואלט געוואלט ווידמען א פעפעציעלען ארטיקעל דעם אינסטיטוט פון מארקס און ענגעלס.

דערווייל האב איך נאר געוואלט דורך די עטליכע שורות, אויסדריקען מיין גרעסטע באוואונדערונג.

אין 1922 האב איך ניט געקאנט באקומען דעם קרעמעל. דאס מאל אבער יא. און דאס א דאנק דער אויסערגע־וועהנליכער פריינדליכער אויפנאמע וועל־כע האט אונז פארלייכטערט א סך זאכען.

נאכדעם, ווי דער געוואלטיגער חיי־בעל